

КОНФОРМИЗМЪТ – ПРОЯВЛЕНИЕ НА ИНДИВИДУАЛНОТО ПОВЕДЕНИЕ

доц. д-р Ирена Емилова

Стопанска академия „Димитър. А. Ценов“ – Свищов

CONFORMISM – REALIZATION OF THE INDIVIDUAL BEHAVIOR

Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD.

D. A. Tsenov Academy of Economics - Svishtov

Анотация: В настоящата разработка понятието „конформизъм“ е дефинирано като категория в научната област. Ограниченията, наложени от изключителната сложност, предпоставят разглеждането на конформизма като положително и отрицателно явление. По този начин е доказана идеята, че конформизмът е проявление на индивидуалното поведение.

Ключови думи: конформизъм, индивидуално поведение, конформист, неконформист.

Abstract: In this paper the term „conformism” is defined as a category in the scientific field. Limitations, imposed by the extreme complexity, presuppose consideration of conformism as a positive and a negative phenomenon. Thus proven the idea that conformism is a realization of the individual behavior in the relationship between people.

Key words: conformism, individual behavior, conformist, non-conformist.

В развитието на всяко общество съществуват модели на поведение, които са социално приети и одобрени. Интегрирането на отделната личност зависи от нивото на приемане и използването им за регулиране на индивидуалното поведение. Неоспорим факт е, че индивидуалното поведение не може да бъде в пълна степен проекция на обществото, но и отделната личност не може да съществува извън социалния контекст.

Целта на настоящия материал е, на основата на анализ на литературни източници да се разгледат някои аспекти на конформизма като положително и отрицателно явление. По този начин да се докаже идеята, че, поставен в рамките на протичащите социални процеси, конформизмът е проявление на индивидуалното поведение при отношенията на отделната личност с другите.

Въпросите, свързани с изучаване на конформизма и загубата на поведенческа автономност са част от изследователска ориентация на социалната психология. Те са изключително значими за разбирането на доминиращите психологически интерпретации на човека и неговия жизнен свят [5, 7-12]. Имат отношение към основните проблеми, които едно общество е изправено да реши [4, 30]:

- *отношенията между индивида и групата* – до каква степен хората са автономни или включени в своите групи;

- *гарантиране на отговорно социално поведение* – как да се мотивират хората да координират своите действия и да зачитат правото на другия;

- *ролята на човека в социалното обкръжение* – дали е по-важно да се адаптираш към околния свят и да го приемеш такъв, какъвто е, или непрекъснато да се стремиш да го променяш и експлоатираш.

За *социологията* конформизъм (лат. *conformis* – подобен) е *приспособяване* на възгледите, ценностната система, поведението и стереотипите на личността към тези, които са приети или санкционирани в общността [8, 213-214].

За *психологията* конформизмът е тенденция на отделния човек да *приспособява* собствени мнения, нагласи и начини на поведение към тези на групи [11, 238].

Социалната психология изследва психичните и социалните условия, при които тази тенденция започва да действа.

В класическите представи за конформизма ключовата дума е „*приспособява*“. В тези случаи се приема, че това е напълно осъзнат от индивида процес. Не става ясно, дали това е негова вътрешна убеденост, но впечатленията са за едно доброволно и осъзнато приемане на груповите норми.

Смисловото значение се обогатява с възприемането на конформизма като явление, което се формира от системата на възпитание и идеологическото въздействие на обществото върху личността и се изразява в *пасивно приемане* на съществуващото в колектива господстващо мнение, в липса на лична позиция, некритично следване на всеки установен образец, стереотип. В резултат на това у личността се създава *устойчива форма на приспособяване* като удобен начин за съществуване в обществото [9, 191].

Разгледан по този начин, конформизмът винаги ще бъде необходим елемент на съществуването на дадено общество, т.к. ще предполага усвояване от индивидите на определени групови норми, които са необходимо условие за вграждането на личността в обществото и предпоставка за стабилността на всяка една общност.

Световноизвестният американски психолог Елиът Арансън [2, 41] дефинира понятието „конформизъм“ като промяна в поведението или мнението на личността в резултат на *действителен* или *въображаем* натиск от страна на друга личност или група.

Става ясно, че:

- индивидът се стреми към промяна в поведението си под действителен или въображен натиск. Въображаем натиск има, когато е налице субективно усещане за това. В някои случаи той може да се окаже и „нездравословен“, т.к. човек започва да живее с чувството, че някой иска от него да променя поведението си без реална необходимост от това;

- отделната личност без достатъчна критичност и дори неосъзнато усвоява груповите норми, ценности и стандарти и по този начин се поддържа нагласата към групово поведение. Тя е необходимо условие за успешно осъществяване на съвместната групово дейност и е присъща в по-голяма или по-малка степен на всеки индивид;

- конформизмът няма как да съществува, ако не са създадени условия за това.

Психологическа особеност на конформизма като обществено явление е *конформността* (*conformity*). Това е съгласие за определена черта, нагласа или поведение на базата на общото групово членство. Емпиричният, както и концептуалният проблем включват установяването на това съгласие (което не е задължително да бъде съвършено) и демонстриране, че то не би се появило в отсъствието на групата [7, 527].

Конформността е устойчиво свойство на личността, от което тя не може да се освободи по собствено желание. Върху степента на конформността оказват влияние такива фактори като:

- сложността на задачата, която личността решава;

- степента на доверие (често неосъзнато), което тя има към хората и групите, към които се приспособява;

- степента на идентификация с групата (колкото е по-голяма близостта на индивида до другите участници в дадена социална общност, толкова той изпитва необходимост да съгласува своите възгледи и чувства с тези на групата) [8, 213-214].

За да се изследва ролята на конформизма като изява на индивидуалното поведение, е необходимо да се приложи диференциран и конкретен подход. По този начин ще се изяснят някои аспекти на конформизма като положително и отрицателно явление.

В специализираната научна литература липсва еднозначен отговор на въпросите: „Положително или отрицателно явление е проявата на конформизъм в човешкото поведение?“, „Обида или комплимент е да чуеш за себе си, че си конформист?“.

Европейските и американските социални психолози са склонни да идентифицират конформизма с отрицателни конструкти, като го отъждествяват с: подчинение, отстъпване, приспособленчество, а не с положителни като: чувствителност към общността, откликване, кооперативна екипна игра, приемане.

Според А. Величков [3, 11] развитието на теоретичните и емпиричните изследвания налага да се търсят подходи, които не само описват, но и обясняват индивидуалното поведение. Необходимо е да се отговори на въпросите: Чрез какви процеси се осъществява изборът на дадено поведение от множество алтернативи?; Как условията влияят върху избора?; С каква настойчивост/интензивност се разгръща поведението?; Каква е времевата динамика на поведението?

Проявата на *конформизма като положително явление* може да се търси в конформността [4, 27-29] като ценностна категория, застъпена в Теоретичния модел на ценностната система на индивидуално ниво. В този модел са посочени двойки ценностни категории, които могат да бъдат определени като теоретично съвместими: *доброжелателност* и *конформност* – подкрепят нормативното поведение за създаване на близки отношения; *конформност* и *традиция* – подчертават себеограничението и подчинеността в името на социално утвърдените очаквания; *конформност* и *сигурност* – акцентират върху съхраняването на реда и хармонията в отношенията.

Положителното въздействие е насочено към:

- ограничаване на действията, които могат да наранят другите и да нарушат техните социални норми;

- съобразяване с хората, с които се осъществяват чести взаимодействия, и подчиняване на Аз-а в името на социално утвърдените очаквания;

- осъществяване на ефективно взаимодействие в социалните общности, т.к. се постига уеднаквяване на индивидуалните ориентации, спазване на определени общи норми, сходно разбиране на решаваните проблеми и еднаквост или поне съгласие в начина на мислене.

В случаите, когато конформизмът се приема като наложено поведение, се получават *отрицателни последици* [5, 11]:

- Личността е принудена да приеме групови стандарти и изисквания, които са в противоречие с нейните представи. Тя отстъпва от личната си позиция и изпада в психически дискомфорт.

- Личността поставя под съмнение собствената си преценка и самооценка. Самокритичността е съпроводена от понижено самочувствие, което може да се генерира при предстоящи противоречия между личността и групата.

- Личността пренася вътрешноличностния си конфликт в последващи етапи на групови взаимодействия. Това явление е трудно за откриване, освен ако не се използват системни изследователски наблюдения и полеви социалнопсихологически експерименти.

- Личността проявява скрит негативизъм в групата, който може да има емоционални и поведенчески прояви. Емоционалните изражения са в желание за отмъщение, а поведенческите – в социална мимикрия, понижаваща груповата ефективност.

В своите *негативни прояви конформизмът* потиска индивидуалността, унищожава оригиналността на мисленето, дълбочината и тънкостта на възприятията, критичността. Той води до пълно подчинение пред мнимата колективност, пред господстващите в общността, които могат да играят консервативна роля [8, 213-214; 6, 260].

Борбата против отрицателните прояви и последици на конформизма е продиктувана от необходимостта да се преодолее тенденцията към равновесие, стереотипност, които пречат на творческата активност на личността.

Обикновено всеки човек [5, 7-12] през целия си съзнателен живот се стреми към личностен интегритет и психологическа независимост от другите. По този начин се поддържа идеята за собствена значимост, психическо равновесие и положително възприятие на чувството за контрол над ежедневните житейски ситуации.

Личността трудно осъзнава факта, че всичко, с което се сблъсква през своето съществуване, преминава през филтър на възприятия, който действа като пречупваща призма. Диспозициите за включеност в комфортно поведение присъстват по различен начин в ролевия репертоар. Известно е колко болезнен е за някои натискът на външни влияния и обстоятелства и излизането от рутинното социално поведение.

Личностите преживяват една и съща ситуация по различен начин и това е сравнително лесно да се пречени. По-трудно е да се открие причината, която е движещ механизъм за преживяването на различни ситуации по свой собствен начин.

При изследвания на конформността в лабораторни условия са застъпени две класически парадигми [10, 391-434].

Първа парадигма. Неин основател е Соломон Аш. Тя се изразява в следното: на изследваното лице се дава задача, която има очевиден правилен отговор. То трябва да отговори, че останалите членове на групата са направили погрешен избор. Много от изследваните лица демонстрират независимост, но мнението на Аш по отношение на конформизма е толкова ясно, колкото и правилните отговори на неговите въпроси:

Установихме тенденция към конформизъм в нашето общество, която е толкова силна, че интелигентни и изпълнени с добри намерения млади хора са готови да нарекат бялото черно. Това предизвиква тревога и ни задължава да се замислим за нашите методи на обучение и за нравствените ценности, които ръководят поведението ни.

Втора парадигма. Неин основател е Музафер Шериф. Изследваните лица са изправени пред перцептивна илюзия, наречена автокинетичен феномен, и от тях се иска да откликнат какво виждат или сами, или в група. Шериф и други след него използват тази техника, за да отговорят на въпроси за податливостта на хората към внушения.

Практически начин за разпознаване на конформните личности е възможността да се използва експресната диагностика на психичните заложи на човека [12, 277-291]. Тя ги разглежда като полярни типове. Изучени са 23 полярни типа. Прави впечатление, че конформността и неконформността като отличителни черти се проявяват при пет от типове:

1. Педантичен – Демонстративен; 2. Подозрителен – Доверчив;
3. Изпълнителен – Нестарателен; 4. Невротик – Емоционално стабилен;
5. Доминантен – Покорен тип.

Традиционното възприемане на конформизма като явление с отрицателна конотация може да бъде опровергано, защото конформността се среща и при индивиди, които имат редица позитивни качества и са щедри, артистични, дипломатични, не са

високомерни, разбиращи, прощаващи, търпеливи, сговорчиви, отстъпчиви, уравновесени.

Резултатите от лабораторните изследвания на конформността, експресната диагностика, както и анализът на специализираната литература позволяват да се стигне до обобщения, които ще правят конформните и неконформните личности разпознаваеми. Те могат да се търсят в следните насоки [7, 526]:

1. Личности, които са авторитарни, е много вероятно да са конформисти. Психологическото обяснение е, че авторитарните личности носят дълбоко в себе си чувство за лична несигурност.

2. Личности, които са емоционално нестабилни, относително тревожни, преизпълнени с вина, несигурни в Аз-концепцията си и същевременно авторитарни и подчиняващи се на заповедите на висшестоящите дори до степен на причиняване на неоправдана вреда на друг човек, са силно конформни.

3. Личности с чувство за лична малocenност са конформисти, т.к. при тях проявата на конформизъм е защитен механизъм и стратегия за социално себеутвърждаване.

Всяко едно познание, всяка една теория, за да изпълни своето предназначение, трябва да бъде адекватна на времето. Конформизмът е ситуационно детерминиран. Той е психическо състояние на личността и ще функционира в ограничен промеждутък от време. В нашето съвремие конформизмът кореспондира с прагматизма, с приемането на такива норми на поведение, чрез които се оцелява. Така те се превръщат в един „законен път“ към просперитета и за съжаление, пренебрегват вечните и неоспорими ценности.

Литература:

1. Андреева, Л. (състав.) Социална психология, христоматия. С., 2001.
2. Арансън, Е. Човекът – „социално животно”. С., 2009.
3. Величков, А. Обяснителен подход в психологията на личността. В: Приложна психология и социална практика. XI международна научна конференция. (под ред. на Г. Герчева-Несторова), Варненски свободен университет „Черноризец Храбър”, 2012.
4. Гарванова, М. Трансформация в ценностите на съвременния българин. С., 2013.
5. Градев, Д. Социалната психология и жизненият свят на човека. В: Андреева, Л. (състав.) Социална психология, христоматия. С., 2001.
6. Динков, М. Въздействие на явлението „микромениджмънт“ върху функционирането на съвременните организации. // *Перспективи пред индустриалния бизнес: Международна научна конференция*, Варна, 2013.
7. Енциклопедия Психология (ред. Реймънд Корсини). С., 1998.
8. Енциклопедичен речник по социология (ред. Ст. Михайлов). С., 1996.
9. Кнорринг В.И. Теория, практика и искусство управления. М., 2001.
10. Майерс, Д. Социална психология. М., 2002.
11. Речник по психология. С., 1989.
12. Щекин, Г. Визуална психодиагностика. Велико Търново, 2004.